

CAPUT V

I.—Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in coelo, et tu super terram: idcirco sint pauci sermones tui.

Pergit religiosum instituere hominem, id est, ea pergit dicere, quae ab animo religioso praestanda sunt. Et quoniam supra, Deum precandi et legis divinae cognoscendi studium praecepimus, duas religionis partes maximas posuit, nunc adhibet tertiam, et ipsam valde pertinentem ad divinum cultum; ut, scilicet, de natura Dei deque omni rectione ejus optime loquamur atque sentiamus; et quo id commodius praestemus, exiguitatis nostrae nobis consilii, contineamus nos ab omni circa divinas res curiosa inquisitione et sermone. Nam id religiosum in primis esse et ei venerationi, quae debetur Deo, decens atque conveniens, et alibi in sacris docemur Litteris; in *Proverbii* (xxv): *Qui scrutator est majestatis opprimetur a gloria*, et in *Ecclesiastico* (III): *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus ne fueris curiosus*; et regius vates (in psalm. LXIV): *Te decet hymnus*, hoc est, ex hebreo: *Tibi silentium laus, Deus in Sion*. Nam Dei praestantia major est, quam ut illa oratione atque verbis possit explicari. Inquit ergo: **NE TEMERE QUID LOQUARIS.** ַלְעָזֵה-לְבָנָה-לְאַזְבָּחַ, pro quo temere loqui, significacionem habet cum terrore et festinatione mixtam, et in eo dicitur, qui mentis impos, festinanter quid agit; quod, in loquendo præcipitatio dicitur, ex quo lingua et sermo præceps dici solet, cui maturus et modestus opponitur.

IN ECCLESIASTEM EXPOSITIO

NEQUE COR TUUM SIT VELOX AD PROFERENDUM SERMONEM CORAM DEO.—Superius ad externum sermonem pertinet; hoc, autem, ad internum; quasi dicat: Neque lingua, neque corde, de Deo quidquam, nisi prius re bene perspecta, loquaris. Et addit causam: **DEUS ENIM IN COELO, ET TU IN TERRA.** In quo, paucis multa complectitur. Nam esse in coelo aut habitare in eo, cum de aliquo in his dicitur Litteris, significat plura. Primo, enim, significat ipsum vacare corpore, pro ratione loci, quem incilit; nam ex hac significacione ratio illa ducta est, qua Deus in *Exodo* (xx) sui imagines fieri vetuif, haec dicens: *Vos vidistis, quod de coelo loquutus sum vobis. Deos aureos et argenteos non facietis vobis.* Quasi dicat: Quia me e coelo vidistis loqui, ex eo intelligatis volo, me pro natura loci, in quo sum, expertum esse corporis, ac proinde noille, ut mei effigiem ullam faciat. Deinde, significat, eundem cuncta prospicere, nihil latere ipsum, uti is, qui de altissima specula contemplatur, omnia ipsi subiecta videt; ad quod illud pertinet psalmi (x): *Dominus in coelo sedes ejus; oculi ejus in pauperem respiciunt, et illud (Ps. XXXII): De coelo respexit Dominus super omnes qui inhabitant terram.* Ad haec, significat, et ipsum sunna pollere potentia, idque ex loci natura intelligitur; nam in coelo inest vis ad haec inferiora gignenda. De hoc habetur in psalmo (CXXII): *Deus autem noster in coelo, omnia quaecumque voluit, fecit*, id est, quia in coelo est, ex eo colligimus ipsum quidvis posse. Atque haec cum ita sint, quando Salomon hic, ut nos in sobrias de Deo cogitationes inducat, pro causa affert ipsum in coelo esse, has certe omnes, quas diximus, significaciones complectitur. Nam dicit sobrie nos de Deo et loqui et cogitare debere, tum quia plurimum distat a nobis, utipote qui, corpore vacans, sit purus ac simplex; nos, autem, corpore e terra concreto involuti, terreni simus, nec, nisi quae corpora et terrena sunt, cognoscamus: tum quia pro loco in quo est, potentissimus est ad quidvis

efficiendum; nos, autem, ne ad cogitandum quidem: tum, denique, quia si quid ipsi cum animo nostro impie de illo loquamur, id ejus non effugiet oculos; est, enim, in coelo, ex quo videntur inferiora cuncta. Tandem, ait: ET IDCIRCO SINT PAUCI SERMONES TUI; idque confirmat, subjiciens:

2.—Multas curas sequuntur somnia, et in multis sermonibus inveniuntur stultitia.

Nam, quemadmodum cuius animus interdiu variis curis distrahitur, is noctu, quando somnum carpit, variis item afficitur insomniis, quod quae vigilantes gessimus, eorum simulacra occurrant nobis, cum quieti nos damus; sic, qui in loquendo multus est atque garrulus, multa dicat necesse est, aut falsa, aut inepta, aut ridicula. Et, ut mihi videtur, Salomon hic ab *לְבָדָק* deflexit ad *לִשְׁׂוֹן*, id est, a sententia particulari suam orationem ad generalem convertit. Nam docebat supra, parce esse loquendum de divinis rebus; hic, vero, omnino loquendum esse parce. Nam dicit, usque eo verum esse nos debere, cum de Deo agimus, magna in loquendo cautione uti, ut in omni etiam sermone sit vitiosa loquacitas, propterea quod, sicut cum multitudine curarum conjuncte insomnia sunt, sic cum multiloquio vanitas et ineptiae. Ut, enim, alibi Sapiens scripsit: *In multiloquio non effugies peccatum* (*Prov.*, x); et Jacobus scribit (1): *Sit omnis homo velox ad audiendum et tardus ad loquendum*, et: *Si quis putat se religiosum esse, non refrrens linguam suam, hujus causa est religio*, et paulo post (III) multis invehitur adversus linguae malum, quod vocat, id est, adversus ineptos et imprudentes sermones. Sed et hoc non dici non debet, ista duo inter se aptissime comparari. Nam sicut insomnia e earum rerum constant imaginibus, quas interdiu ipsi egimus, aut de quibus certo loquuti sumus; sic verba imagines sunt eorum, quae sunt in animo. Et sicut imagines, quibus insomnia efficiuntur,

perturbatae sunt et imperfectae, sic inepti et stulti sermones simulacula sunt animi perturbati et stulti. Sequitur:

- 3.—*Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet, enim, Deo infidelis et stulta promissio. Sed quodcumque voveris, reddere.*—4.—*Multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere.*

Exsequitur aliud, quod et ipsum ad religionis cultum valde pertinet. Agit, enim, de sanctitate in vovendo, et de fide servanda in praestando. Nam supra dixerat, Deum praecepit obedientia coli; deinde adjunxit placere ei, ut modeste de ipso atque sancte et sentiamus et loquamur: nunc, autem, addit, quod ad eorum, quae Deo nos facturos promittimus, fidem et religionem attinet. Inquit: *Si QUID VOVISTI DEO, NE MORERIS REDDERE.*—Non solum reddere praecepit, sed mature reddere: sic David dicebat in psalmo (XLIX): *Redde Domino vota tua. Et subiicit causam: DISPLICET, ENIM, DOMINO INFIDELIS ET STULTA PROMISSIO.*—*INFIDELIS*, quoniam qui pollicitus est, non praestat neque perducit ad exitum; *STULTA*, quae ejusmodi est, ut produci aut non debeat, aut non possit. Hebraice, tantum: *QUIA NON EST BENEPLACITUM IN STULTIS*, id est, non sunt grati Deo stulti; vocat, autem, hic stultos, qui vovent, non praestaturi quod voverunt. Nam quasi cum homine agant, quem falsis promissis lactare ac conciliare sibi possunt, sic, in periculo constituti, quando obtinere a Deo salutem cupiunt, vota prolixe nuncupant; votis damnati fidem scelerate violant, quod aequo statim est atque impium. Quare addit: *MELIUS EST NON VOVERE, QUAM POST VOTUM PROMISSA NON REDDERE.*—Nam in non vovendo nullum peccatum est; at in non reddendo, quae vovisti, atque maximum atque gravissimum. Sequitur:

5.—Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam: neque dicas coram Angelo: Non est providentia: ne forte iratus Dominus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum.

Varie hoc explanatores exponunt, pie quidem omnes; sed aliis melius alio. Olympiodorus: «Cave, ne dicas quod Deus ignorat, quae ab hominibus perpetrantur; irascitur, enim, talia dicentibus et illorum fortunas operaque corruptit.» Nam, ut idem affirmit, providentiam Dei nemo negat, nisi qui idem profligatissimus est atque perditissimus, quales illi, de quibus psalmus (xcii): *Et dixerunt: non videbit Dominus, neque intelliget Deus Jacob.* Ergo, quoniam quaedam vitia sunt virtutibus quibusdam affinia, ne decipiatur, cautio adhibenda est; quam ad cautionem ista pertinere videntur. Qui, enim, studiosus est religionis, saepe fit supersticiosus; qui precandi Deum studio deditus est, saepe incidit in multiloquium; qui omnia a Deo obtinere studet, multus in vovendo esse solet, itaque plura votet, quam quae praestare potest; qui rerum divinarum cognoscendarum et tractandarum cupiditate tenetur, saepe eo labitur, ut absurdum de Deo et blasphemia cogitat. Quare quia de eo studio proxime supra mentionem fecerat, ideo nunc id vitium ut caveamus, admonet, quod cum eo studio soleat esse conjunctum. NE DES, inquit, OS TUUM.—Hieronymus aliam, et longe diversam, interpretandi ingreditur viam. Arguit, inquit, eos, qui de vitio carnis queruntur, et ajunt, se corporis necessitate compelli ut ea faciant, quae nolunt. Itaque, quoniam eos arguebat, qui in vovendo faciles, in promissa solvendo essent negligentes, ei ne quis diceret, id, non tam hominis vitio, quam carnis fragilitate, contingere, seque ob id culpa vacare putaret, idecirco isti nunc occurrit, sic dicens: NE DEDERIS OS TUUM, UT PECCARE FACIAS CARNEM TUAM, id est, ne peccata tua dicendo extenues, aut eorum culpam in carnem derives, eique scelera

tua adscribas et assignes. NEQUE DICAS CORAM ANGELO, tibi qui semper adest, scilicet, teque audit atque custodit: NON EST PROVIDENTIA, aut, ut ex hebreao ad verbum: QUONIAM HOC NON SPONTANEUM, id est, ignorans et improvide feci, ab ipsis sensibus coactus et in errore inductus. NE FORTE IRATUS DEUS OPERA TUA DISPERDAT.—Nam tali, inquit, oratione et criminis derivatione valde offenditur Deus. Alii, porro, aliter, magisque, ut mihi videtur, apte; nam quod afferunt bene cum iis, quae praecesserunt, cohaeret. Ajunt insistere adhuc in eo, quod dixerat, praestare non vovere, quam promissi fidem non servare, idque et amplificare et confirmare, cum dicit: NE DEDERIS OS TUUM, UT PECCARE FACIAS CARNEM TUAM; nam dicere: *Cave, ne facilitate linguae, id est, vovendi facilitate carnem tuam crimen et criminis poena implices.* Votum ore proferre, facile est; prolatum non solvere, periculosum: reddit, enim, crimini atque poenae obnoxium. Unde in *Proverbios* (vi): *Fili mi, si sponderis pro amico, defixisti apud extraneum animam tuam, illaqueatus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus.* Et addere: NEQUE DICAS CORAM ANGELO: NON EST PROVIDENTIA. Id, enim, valere: Neque mihi illud dicas, aut te inconsiderate vovisse, aut Deo ista vota tua curae non esse; nam audit te Angelus, isque voces istas tuas, blasphemiae plenas, ad Deum statim referet, teque, quod ad infidelitatem in praestando impietatem addideris, in defendendo disperdet. NE DEDERIS OS TUUM.—Dare os Hebrei cum dicunt, habendas laxare linguae, ipsique permittere, ut sine delectu effutiat quidquid in buccam venerit, significare volunt; et omnino dandi verbum, quamcumque de re in eorum sermone dicatur, liberum in eo, de quo dicitur, et nullis legibus cohibitum usum significat. Quod illa indicare possunt... (1). UT PECCARE FACIAS

(1) Sequitur in codice *D* lacuna aliquot linearum. In exemplari PP. Matriensis additur: «*Non dabis in aeternum fluctuationem justo* (psalm. lxx); et illa: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*

CARNEM TUAM.—Caro pro homine in iis Litteris saepe ponitur ea orationis exhortatione, qua res tota aliqua ejus de parte cognoscitur, ut in illo Joannis (7) apparet: *Et Verbum caro factum est, et in illo Esiae: Omnis caro fenum, et: Videbit omnis caro salutare Dei.* Dare, igitur, os ut PECCARE FACIAS CARNEM TUAM, quod hic dicitur, id certe est, permittere linguae ut se ipsa peccatis impliceat; peccatis, inquam, id est, poemis, quae pro peccato debentur. Id, enim, hic significat peccare facere, reum scilicet voti facere, id est, iis obnoxium poemis reddere, quae in eos constituta sunt, qui promissi fidem fallunt. Nam peccatum pro poena peccato debita saepe usurpant Hebrei, ut in *Deuteronomio* (XXII): *Requirendo requirat Dominus eum illud, et erit in te peccatum,* id est, et dabis poenas, votum nisi solveris. Idemque perspicere licet in *Levitico* (XII) et *Numeris* (xii). NON EST PROVIDENTIA.—Hebraice, ut diximus: ERROR AUT IGNORANTIA HAEc EST. Quae verba vel de Deo intelligi dicta possunt eo sensu, ut Deum res humanas aut ignorare aut non curare significant, quod noster est sequitus interpres; vel dicta de se ab eo, quocum Salomon loquitur, quibus se, quod non praestariit quod promisit, excusat, itaque dicens se, quae vovit, pollicitusque est, lubricitate quadam linguae et errore inconsiderate dixisse. NE FORTE IRATUS DEUS CONTRA SERMONES TUOS, DISSIPET CUNCTA OPERA MANUUM TUARUM.—Hebraice, ad verbum: QUARE EXCANDESCAT DEUS SUPER

(psalm. xv).» At codex A ita haec transcrit: «*Ut ps. liv: Non das in aeternum fluctuationem justo,* id est, non permittes fluctuationem justo, *et ps. xv: Non das sanctum tuum videre corruptionem,* id est, non permittes corrupti.» Et similiter in codice Biblioth. Nationalis: «*Nam dare pro permittere saepe ponitur in sacris Litteris, ut ps. liv: Non das in aeternum fluctuationem justo,* id est, non permittes illum moveri aut labefacere; et *ps. xv: Non das sanctum tuum videre corruptionem,* id est, non permittes corrupti.»

VERBO TUO, ET DISSIPET OPERA MANUUM TUARUM. Quae, item, intelligi dieta possunt vel a Salomone in eum, qui de divina providentia prave sentit et loquitur, quo ipsum a sic sentiendo et loquendo poenae metu deterreat, vel ab eodem ipso, qui errorem et lubricitatem linguae excusabat. Quasi ita dicat: Ignoranter promisi, lapsus lingua sum, si quid vovi; quare, igitur, nisi promissa faciam, Deus irascetur super verbo meo, aut dissipabit opera mea, ac tam severe a me exiget promissum, quod imprudenter quodammodo ac per lusum promisi? Et erit enallage personae pro persona, secundae pro prima; nam eas sacrae Litterae saepe commutant. Sequitur:

6.—Ubi multa sunt somnia, plurimae sunt vanitates, et sermones innumeri: tu vero Deum time.

Quasi dicat: In insomniis, pleraque visa vana sunt et falsa: ET SERMONES INNUMERI, id est, multiloquium similiiter conjunctum est cum vanitate et errore. Nam qui in loquendo multus est, idem ut vanus et ineptus sit, necesse est, quomodo supra diximus. Sequitur:

7.—Si videris columnias egenorum et violenta judicia, et subverti justitiam in provincia, non mireris super hoc negotio: quia excelsior est aliis, et super hos quoque eminentiores sunt alii.

Qui Deum humanas res curare non putant, ea ratione potissimum in errorem induci solent, quod videant bonos a malis, tenues a potentioribus opprimi. Qua de re, David dicebat in psalmo (LXXII): *Et dixerunt, quomodo scit Deus, et si est scientia in excelso? Ecce ipsi peccatores et abundantes in saeculo obtinuerunt divitias.* Et Claudianus poeta (lb. I. in Ruf.) pereleganter:

Saepe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, et incerto fluenter mortalia casu.

Et Epigrammatum scriptor (1) non invenuste:

Marmoreo tumulo Licinius jacet, at Cato parvo,
Pompejus nulo: credimus esse deos!

Quare, quoniam de eo errore quantus et quam fugiens
dus esset, nonnulla superius perstrinxerat, ab eo ut magis
homines liberaret, fontem nunc, a quo si semper manare
solet, aperit et exscindit, haec dicens: Si VIDERIS CALUM-
NIAS EGENORUM ET VIOLENTA JUDICIA, et quae sequuntur
caetera. Nam dicit eos, qui pauperes opprimunt, ac se su-
periores esse volunt, et in omnes dominari contendunt,
habere alios se majores et altiores, quibus subsint, et qui-
bus tandem prave a se factorum sint reddituri rationem,
neminemque impune laturum, mali si quid fecerit. Itaque
ait: Si VIDERIS pauperes opprimi, justitiam subverti, bonos
lugere moestos, improbos laetos volitare, ne ob id existi-
mes casu et temeritate evenire omnia; sed hoc tibi vere
persuade, neminem eorum, qui improbe vivunt, ac jus
aliorum per potentiam violant, tam esse potenter atque
magnum, ut eo non aliis sit potentior et major, hoc est,
pro certo habe, alium ipso potentiorum futurum, fortunis
qui evertat ipsum, ac parem vicem reddat, et qualia in
alios fecit, talia in eum designet; ac denique, esse super
omnes alium, omnium potentissimus qui est, cui justitiae
violatores universi pocnas acerbissimas pendent. NON MI-
RERIS SUPER HOC NEGOTIO.—Graeci: τῷ πρόγυπτῳ, quos sequutus
est noster, Hebrei, autem: γνῶνι, quod est voluntas et

(1) PP. Matrienses: «Varro, vide inter Epigrammata vetera, lib. iii De insepultis claris.» Consuli nunc poterit *Bibliotheca classica* Lemaire, vol. iv, pag. 587 (Paris., 1825).

grate aliqua in re conquiescens affectus. Voluntas, autem,
hic intelligi aut eorum, qui per tyrannidem tenues op-
presserunt; aut Dei, qui haec dum dissimulat, aut fieri
permittit, ea probare et grata habere videtur. Itaque, du-
pliciter hoc exponi potest. Primo, sic: Cum injustitiam in
vita dominari, et in eo Deum dissimulanter agere, et quo-
dammodo connivere conspiceris, NE MIRERIS, quasi id Deus
probet et gratum habeat; non, enim, probat, sed unius sce-
leres alterius scelus ulciscitur, et facit ut hominem sceleratu-
rum alius ipso opprimat sceleratior, tandemque ab omni-
bus poenas exigit. Secundo: Quod videoas potentiores ad
suum nutum cuncte revocare, et pro sua libidine omnia
agere et impudenter grassari in universo, alios injuria
afficere, alios opibus evertere, alii vitam eripere, injus-
tas suas voluntates semper explere, ne tu istud eorum vi-
tae studium probandum putas, neque ob id illos admireris,
aut eorum fortunam optes; nam et ipsi alii praedae erunt,
et quam voluntatem male alii faciendo ceperunt, eam,
illata, ipsis ab aliis mala subeundo, brevissime amittent.
Quale est illud psalmi (xxxvi): *Noli aemulari in malignan-
tibus, neque zelaveris facientes iniquitatem. Quoniam tan-
quam fenum velociter arescent, et tanquam olera herbarum
cito decadent; et Hieremiac (xxx): Propterea, omnes qui
comedunt te, devorabunt: et omnes hostes tui in captivitatem
ducentur: et omnes qui te vastant vastabuntur, cunctos-
que praedatores tuos dabo in praedam.* Quod et evenit iis,
a quibus per injurias Hebrei oppressi sunt: eos, enim,
paulo post injuriosos oppresserunt alii: itaque, ea res hunc
locum maxime illustrat. Nam Hebreos vastarunt et cap-
tivos abduxerunt Babylonii, Hebreis potentiores; Baby-
lonios, Persae everterunt; Persas, Graeci; Gracos, Ro-
mani; qui, et ipsi, a Gothis superati, ad nihilum redacti
sunt. Neque, tamen, id impune tulerunt Gothi; Mauris,
enim, pocnas pependerunt; quos, certe, paulo post et alii
superabunt: semperque, ut hic dicitur, excuso alius excel-

sior erit, et violento aliis violentior succedet. Nam, ut Christus dicebat, *qui gladio interficit, gladio peribit.* Sequitur:

8.—Et insuper universae terrae Rex imperat servienti.

Quod ad superiorem orationem pertinet, ut latino visum est interpretari, eique adjungendum est ea sententia, quam diximus, ut, scilicet, intelligatur tandem ad unum esse deveniendum, qui sit omnium potentissimus, quique quae prave ali fecerunt, ulciscatur ipse. Quamquam **REX UNIVERSAE TERRAE**, qui hic dicitur, vel rex terrenus est, qui reliquos principes supra est, quo principatu nullus est principatus major; vel, quod verius puto, ipse Deus, cuius numen in omnibus dominatur. Sed sunt, qui hunc versiculum parum commode de hebraeo conversum dicunt; itaque, alio modo et sensu ipsi convertunt. Quare de hoc primum, utrum recte noster converterit; deinde, utrum verti etiam recte alio modo possit. Ac de primo, hebraea sic: *בְּאַתָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִזְקֶנָּה וְאַתָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִזְקֶנָּה*, in quibus si *תְּחִזְקֶנָּה* legamus pro *תְּחִזְקֶנָּה*, uti noster, sine dubio, legit interpres, alia in alterius locum substituta voce, mutatione faciliter litterarum inter se similitudinem maximam, sua nostro verso constabit. Nam verti ad verbum isto modo possunt: **ET DENIQUE, IN UNIVERSA IPSA TERRA REX AD IMPERANDUM EI, CUI SERVITUS EXHIBETUR.** Id est: Et, denique, universa terra ditioni regis subjicitur, qui imperat ei, cui servit; quoniam, scilicet, omnis eorum, qui recte imperant, ratio ad eorum, qui parent, salutem dirigitur. De altero, autem, ex his, quae diximus, constat verti hebraea alio etiam posse modo: sunt enim ab iis, quae olim fuerunt, alia, ut videtur; eaque sic latine, ad verbum, reddi possunt: **ET SUPERABUNDANTIA TERRAE SUPER OMNIA IPSA, REX AGRO SERVIENS.** Quod et Graeci interpres, non omnino male expresserunt, dicentes: Καὶ περισσεῖς γῆς ἐπὶ παντὶ ἔστι βασιλεὺς τοῦ ἀγροῦ εἰργα-

τριῶν, quibus agricolarum vita laudatur. Nam dicitur **SUPERABUNDANTIA TERRAE**, id est, quod e terra provenit, quod arte cultum solum gignit, fruges terra quas fundit; hoc est, eorum, qui terram colunt atque serunt, studium **SUPER OMNIA ESSE**, id est, anteferendum esse reliquis studiis, usque eo, ut rex agro serviat, id est, usque eo, ut agriculturarum vitae regum cedat vita: quae, certe, vias rusticae hoc loco adhibitas laudes multum cum superiori oratione cohaerent, et ex illa mire ducentur. Nam dixerat, neminem esse, quo non aliis potentior exsisteret; neminem in alios injurium, quem non item alii injuriis afficerent; neminem, qui aliorum depraedaretur opes, in cuius alii fortunas aliquando non invaderet: itaque, omnium, quamvis potentissimorum, hominum opes expositas esse ludibrio fortunae. Cui rei consequens erat, ut subjeceret humilem privatorum vitam omnium esse securissimam, et quo humiliorem eo securiorem ac magis expetendam esse, qualis est agriculturarum; quos alma foveat pax, quia in unius terrae culta occupati eique dediti, imperia negligunt opesque et studia ambitionis. Itaque, pérículorum, quibus regum vita obnoxia est, mentio facta fecit, ut meminisset, quam procul ab eis esset agriculturarum vita periculis, utquæ, utrosque inter se conferens, terrae colonos regibus anteferret ac diceret: **ET SUPERABUNDANTIA TERRÆ SUPER OMNIA, REX AGRO SERVIT.** Ab eisdem, enim, principiis orationem suam orsus, Poeta summus (Virg., II *Georg.*) eodem devenit. Nam, cum copiosorum atque ambitiosorum vitae mala exposuisset dixissetque:

*Solicitant alii remis freta caeca, ruuntque
In ferrum, penetrant auras et limina regum.
Ihc petit excidis urbem, miserisque Penates,
Ut gemma bibat et Serrano in dormiat (1) ostro:
Condit opes alius, defossoque incubat auro.*

(1) Codex D: *Serrano dormiat.*

*Hic stupet attonus rostris; hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebisque Patrumque
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,
Eosilioque domos et dulcia limina mulant,
Atque alio patriam quaerunt sub sole jacentem.*

Unam agricolarum probans et laudans vitam, sic intulit:

*Agricola incurvo terram dimorit arato:
Hinc anni labor, hinc patriam, parcosque nepotes
Sustinet: hinc armenta boum, meritosque juvenos.
Nec requies, quin aut pomis exuberat annus,
Aut foetu pecorum, aut cerealis mergite culmi,
Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.*

Et quae sequuntur. Et Lyricus, similiter, ex collatione ad alios laudat agricolas, dicens (lib. *Epod.*, od. II).

*Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisa gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni foedere.
Non excitatur classico miles truci,
Nec horret iratum mare,
Forumque vital, et superba civium
Potentiorum limina. .*

Hanc, itaque, esse hujus loci sententiam visum est Paphrasti Chaldaico, qui sic: **ET EXCELLENTIA LAUDIS CULTUAE TERRAE SUPER OMNIA EST.** Sequitur:

9.—Avarus non impletur pecunia: et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis. Et hoc ergo vanitas.

Docuit et quae essent religiosi hominis officia, et quae item religiosi homines vitia vitare deberent: nunc, accedit ad avaritiae mala explicanda. Aut, certe, quo ista cohae-

reant cum superioribus et ex illis ducantur, dicendum potius est, quoniam supra mentionem fecit eorum, qui per injuriam imbecilliores opprimunt, quod injuria genus, maxima ex parte, e plus habendi studio, id est, ex avaritia procedit (diripiunt, enim, imbecilles tyraanni, quo ipsi plus habeant, et propter aviditatem pecuniae omne jus violant); ideo, consentanea ad avaritiae, quae est injustitiae fons, vituperationem se convertit, ea mala, quibus pecuniae studiosi subjiciuntur, enumerans. **AVARUS**, inquit, **NON IMPLEMITUR PECUNIA.**—Quasi dicat: Si quos viideas in alios invadere, ipsosque fortunis evertere, ne eos beatos putes. Primum, eos alii brevi spoliabunt, atque opibus evertent. Deinde, ut alii desint, qui ipsos spolient, sua eos cupido mala vexabit misere. **AVARUS**, enim, **NON IMPLEBITUR PECUNIA.**—Primum avaritiae malum, infinita plus habendi sitis. Nam quod alia bona faciunt cum possidentur, ut sui cupiditatem saient, id contra evenit in pecunia, quae, quo magis crescit, eo majorem sui desiderium accedit. Ex quo vere ille:

*Crescentem sequitur cura pecuniam
Majorumque fames.....*

Quae res, studium pecuniae vanum esse docet, et inuite: quae, enim, quis appetit aut adipisci desiderat, eo desiderat, ut ea cum adeptus fuerit, desiderio suo modum ponat. **ET QUI AMAT DIVITIAS, FRUCTUM NON CAPIET EX EIS;** quod est alterum avaritiae malum, ut avaro opes, quas amat, eo quod eas amat, inutiles et infructuosae sint. Nam quia amat, servat, diligenterque custodit; fructus, autem, pecuniae in usu ejus est, in insumento, scilicet, et expendendo. Scite, ergo, ille: «Avaro tam deest quod adest, quam quod non adest.» Sed pergit:

10.—*Ubi multae sunt opes, multi qui comedunt eas. Et quid prodest possessori, quod cernat divitias oculis suis?*

Nam divitiae et ampliae facultates neque parari possunt, neque servari, sine opera multorum, quos necesse est alat magno suo sumptu avarus dives. Itaque, quia avarus est, se fraudat geniumque suum, ut sumptui parcat; quia, autem, ministris eget, in eorum usus necessario magnam suarum opum partem insumit: ex quo efficitur, ut opes ipsi avarae infructuosae sint; ministris, autem, ipsius fructuosa: quod est tertium avaritiae malum, idque gravissimum. Quare recte adjectit: *Et QUID PRODERIT POSSESSORI, QUOD CERNAT DIVITIAS OCULIS SUIS.* Quasi dicat: Appelletur ille quidem dives; ut lubet, opum suarum, quantum volet, aspectu delectetur: fructus, certe, divitiarum ad ipsum non pervenit, estque, ut ille ait, magnas inter opes inops. Sequitur:

II.—*Dulcis est somnus operanti, sive parum, sive multum comedat: saturitas, autem, divitis non sinit eum dormire.*

Non solum, inquit, infructuosae sunt avaris opes suae, sed etiam sunt noxae et detrimetosae; estque hoc quartum illarum malum. Nam reddunt illos otiosos et saturos; ex quo, vigilia sequitur. Confert, itaque, vitam frugalem tenuium cum copia et luxuria copiosorum, ac dicit, qui labore victimum quaerunt, cum se quieti dant, dormire placide; contra divitem, ob saturitatem et otium, cruditate et vigilia laborare. Et quamvis unius vigiliae meminerit, tamen eo plurime alia mala comprehendit. Nam argumentatur tacite et a minori. Quasi dicat: Si quod ex copia maxime querunt divites, dulcem, scilicet, et voluntatibus maxime refertam vitam, et placidam requiem, non solum non assequuntur, sed tranquilli ac jucundi quidquid ipsi

natura inerat, ea copia amittunt ac corrumpunt, corpusque, quamvis validum, otio imbecillum et morbis obnoxium reddunt; qua in re, quaequo, divitiae illis esse poterunt, aut in quo non erunt detrimento? Sed et inest in his verbis atque latet altior aliis et magis interior sensus, isque, non minus quam superior, aptus ad nostros mores informandos. Somno figurate mors significari solet, et a nostris et ab externis. Poeta:

.....*Ferreus urget
Sommus, in aeternam clauduntur lumina mortem (1).*

David in psalmo LXXV: *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis.* Ergo, ut Hieronymo in hoc loco et Olympiodoro videtur, componit Salomon virum, re pauperem, sed virtute divitem, cum homine, non imaginibus quam vitiis opulento, eorumque ut est vita disperata, ita vitae exitum dissimilem futurum dicit: illius, enim, somnus, id est, mors, erit tranquilla atque dulcis; hujus, contra, turbulenta atque amara: illi, placide; hi, aegerrime vitam finient: illis, ad quietem valebit mors; his, ad cruciatum atque misericordiam. *DULCIS EST,* inquit, *SOMNUS OPERANTI, SIVE PARUM, SIVE MULTUM COMEDAT.* Sicut qui, diurno labore fessi, quieti dant se, sive satrui sive jejuni cubitum eant, tranquille et placidissime dormiunt; sic, inquit, quicunque in hujus vitae curriculo in labore honesto se exercuerunt, sive eos secunda fortuna comitata fuerit, sive usi fuerint adversa, in morte jucunde quiescent. De iis, enim, Joannes (*Apoc.*, XIV): *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Et Paulus, *ad Timotheum* scribens (II, c. IV), quod se ejusmodi labore contriverat, ad hunc similem quietem spe minime dubia aspirabat, bo-

(1) Sic in codice D. At PP. Matritens. corrigunt: «lumina noctem», et ita leguntur in Virgilio (*Aeneid.*, lib. x).

nun se certamen certasse dicunt, et de reliquo repositam sibi esse justitiae coronam sperans. Et, certe, hominis justi vita atque mors in his litteris, similitudine ducta ab operariis hominibus, et alibi in his litteris declaratur. *Job*, capite xi, de morte bonorum sic dicitur: *Defossus, securus dormias*. In quo defossus active, pro eo, quod est defodiens, scriptum esse intelligi debet. Nam in hebreo, verbum pro verbo: *Defodies, et securus dormies*. Quod est perinde, ac si dicat: Quemadmodum qui se in fodiendo contrivit agro, quietis tempore alte dormit; sic, tibi, timenti Deum, et in ejus legum custodiam cum labore et fide versato, vitae exitus futurus est pacatissimus. Ad quam sententiam, et Graeci interpres cum locum verterunt, sive potius paraphrasis explanarunt, dicentes: ἐξ ἀπειρῶν καὶ οὐκτίσιος ἀναγνώστη τοι εἰρήνη, id est: E SOLlicitUDINE ET CURA EFFULGET TIBI ATQUE EXORIETUR PAX. Atque ut e labore diurno nascitur nocturna quies; sic, ex studio in virtute posito pax sequitur. Nam, ut hic Salomon dicit: DULCIS ERIT SOMNUS OPERANTI, SIVE PARUM, SIVE MULTUM COMEDAT: SATURITAS AUTEM DIVITIS NON SINIT EUM DORMIRE. Quae, autem, est ista saturitas, qui divitibus somnum eripit? Christus apud Lucam (xvi) id satis aperte interpretatur, illi diviti cum dicit: *Fili, recordare, quod accepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc vero hic consolatur, tu vero cruciaris.* Copia, igitur, deliciarum et bonorum operum otium istam saturitatem constituit. Quae, quam turbulentos in morte somnos generet, idem ille dives suo exemplo declaravit satis, cum dixit: *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguan meam, quia crucior in hac flamma.* Ad quod genu et illa pertinent (*Luc.*, vi): *Vae vobis dicitibus, quia receperistis consolationem vestram, et Esaiæ illa: Vae qui surgitis mane ad ebrietatem sectandam, et polandum usque ad vesperam, ut vino aestuetis. Vae qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem.* Sequitur:

12.—Est alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: divitiae conservatae in malum domini sui.

Ad caetera, quae divitibus incommoda accidere dixit, hoc etiam nunc adjicit malum, quod saepe eveniat, ut illis exercito sint opes suae. Multi, enim, pereunt ob id ipsum, quia sunt divites, aliqui minime perituri. Est, autem, id certe miserrimum, quae quis parat, subsidium ut vitæ in eis collocet, ob ea præcipue sibi vitam eripi. Sic Olympiodorus explanat, malumque id, cuius hic mentio fit, malum mortis appellat, in quod ob divitias saepe incident divites, vel per calumniam, vel per apertam vim. At Hieronymus lites interpretatur, quibus semper divites implicantur. Chaldaeus, porro, Paraphrastes, quod opes suas aliquando tandem dives relicturus sit cum moerore et tristitia, seque ab eis aegerrime avulsurus, sicut alibi scribitur: *O mors, quam amara est memoria tua viventibus in deliciis!* Itaque, quidam, jam moribundus, et se ab his divelli graviter dolens, sic cum animo suo loquuntur dicitur:

Animule..... (1).

(1) Sic in codice D, inchoata tantum strophe, quam integrum PP. Matritenses ita transcribunt, ut eam Luysius proculdubio citare intendebat:

*Animula vagula, blandula,
Hospes comesque corporis,
Quae nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nee, ut soles, dabis jocos.*

(Ælius Spartanus, in vita Hadriani Imperatoris).

In codice A tota haec periodus allo legitur modo, ita scilicet: «Caeterum, Olympiodorus et nonnulli alii hoc malum dicunt esse mortis malum; in quod saepe incident divites, ob id ipsum, quia divites sunt, ut v. g.: cum intenditur illis aliqua calunnia, ut eos

Sed quod addit: **CONSERVATAE IN MALUM DOMINI SUI**, magnam vim habet ad hujus malii amplificandam magnitudinem, in hebraeo praesertim, ubi pro conservatae id verbum est, quod habitum in custodiendo, id est, summam curam et diligentiam ostendit. Itaque, vertere licebit: **summa adhibita cura CONSERVATAE IN MALUM DOMINI SUI**; quod est malum gravissimum. Nam ipsum laedi, grave est; gravius, autem, ab ea laedi re, quam tibi futuram praesidio credebas; gravissimum, autem, ab eo, quod non solum praesidio futurum putabas tibi, sed quod parasti in hoc ipsum, ut tibi praesidio esset, idque summo studio, cura et vigiliis. Nam quid luctuosius esse potest, quam in eo ipso, in quo maxime studeo saluti meae, certam perniciem conciliasse milii? Itaque, quoniam id triste atque miserum est, idecirco Salomon in eo notando usus est nova voce. Non, enim, malum, ut alia, neque vanitatem vocavit; sed infirmitatem pessimam atque languorem; et ut ex hebreaca voce constat, eum languorem, cui dolor atque cruciatus gravis conjunctus est. Et, certe, consentaneum est rationi, ut divites graviter torqueantur, cum se perire vident ob divitias, quas adamarunt, quas studiose collegunt, per quas se incolumes futuros esse et florentes sperarunt. Et ob id ait:

13.—Pereunt enim in afflictione pessima.

Nimirum, quia se perire cognoscunt ob id ipsum, quod sibi auxilio futurum arbitrati sunt in omni sua fortuna. Quae eos res acerbissima animi aegritudine afficit; exedit,

spolient divitiis, et ad mortem et supplicium rapiant; aut cum a prae-donibus et latronibus interficiantur, ut ipsum (*sic*) similiter opibus spolient. Et, certe, melius est, ut intelligamus omnia ista significata esse et comprehensa a Salomone ista voce. Quod, autem, dicit: **CONSERVATAE...** Sic etiam, pancies immutatis, codex Bibliothecae Nationalis.

enim, certe atque conficit eorum animos. Sequitur: **GENERICAVIT FILIUM, QUI IN SUMMA EGESTATE ERIT**.—Quod ipsum ex eo, quo de agimus, sequitur malo; et valet ad magis ostendendum, quam doleant divites, cum se ob divitias perire vident. Non, enim, solum vitam amittunt ipsi, sed gnatos etiam suos, quibus thesaurizabant, et quos ad spem amplissimarum opum eduxerant, in summa egestate relinquent. Nam qui ob divitias per calumniam interrimuntur, bonis etiam privantur; quos, ut divites et beatos efficerent, opes studiose congregabant, dimittunt egenos atque inopes; quod eos malum gravissime excruciat. Unde id apud Job in miseriae et infelicitatis parte ponitur, qua scriptum est (v): *Ego vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus siatim. Longe sicut filii ejus a salute, conterentur in porta, et non erit qui eruat.* Et in psalmo (CVIII): *Nutantes transfrancuntur filii ejus, et mendicant: et ejiciantur de habitationibus suis.* Itaque, qui divitias sibi parabat, et eas pro Deo colebat, quod in eis se habiturum putabat en vita praesidia, quae non ipsum modo beatum redderent, sed posteritati etiam suae honori atque ornamento forent, carum ipsarum causa, calamitate involutus et oppressus, ignominiam et inopiam posteris legat, ipse misere occidit. Ex quo consentaneo sequitur:

14.—Sicut egressus est nudus, sic revertetur, et nihil auferet secum de labore suo.

Nec ipse secum auferet, nec filii suis quidquam, praeter desiderium, relinquet. Quamquam haec non ad eos proprie, qui, quod essent divites, colore aliquo quaesito et falso crimen objecto, una cum vita divitias amiserunt, sed ad universos divites communiter pertinent. Ea, enim, divitiarum natura est, eas ut nemo secum ferre queat, cum discedit e vita; idque earum studium satis arguit vanitatis. Nam eo studio beata vita quaeritur; beatam autem vitam

qui efficiat, quod in ipso vitae ingressu nos deserit? in vi-tam, enim, ingreditur noster animus, et quidem perpetuo duraturam, cum a corpore excedit. Sed haec ipsa in he-braeo pleniora sunt, nimirum: **QUEMADMODUM EGRESSUS EST DE VENTRE MATRIS SUAE, NUDUS REVERTETUR AD EUM-DEM, QUEMADMODUM VENIT, ET QUIDQUAM NON TOLLET DE LABORE SUO, QUOD HABEAT IN MANU EJUS.** In quo Salomon, ut mihi videtur, ad gentium morem allusit, quibus in more erat, in hominis mortui manu, cum eum sepultura afficie-bant, ponere obolum, quo naulum solveret Charonti por-tatori; de quo, Lucianus in *Menippo*. Quasi ita dicat: Nihil secum feret, ne illud ipsum, quod gentes vita functis homi-nibus inepte dare solent, quo naulum solvant. Idque ipsum alii rursus verbis amplificat, dicens:

15.—Miserabilis prorsus infirmitas: quomodo venit, sic rever-tetur. Quid ergo prodest ei, quod laboravit in ventum?

INFIRMITAS, id est, cruciatus et dolor, aegritudoque animi acerba. Porro **LAVORAVIT IN VENTUM**, hebraica di-xit proprietate, pro se contrivit *vano labore et inutili*. Qua usus Paulus est, *ad Corinthios sribens* (I., c. IX): *Ego autem sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans*, id est, casso et inutili labore me conficiens. Se-quitur:

16.—Cunctis diebus vitae suae comedit in tenebris et in curis multis, et in aerumna atque tristitia.

Comedere in tenebris, est in tristitia et moerore versari. Nam tenebrae pro tristitia, lux pro gaudio ponuntur. Ergo ad extremum docet divitias neque prodesse in morte, quoni-am, ut statim dixerat, eas nemo secum defert; neque prodesse in vita, quoni-am, qui earum studiosi sunt, neque parare neque conservare eas possunt sine curis et industria.

Et certe, id ostendit, quanta vanitas sit in earum studio, quamque ipsae longe absint, non solum a summo bono, sed omnino a vera ratione boni, quando hanc vitae jucun-ditatem, cuius causa maxime expetuntur, non solum non afferunt, sed et curis et molestiis contaminant. **COMEDIT IN TENEBRIS.**—Id est, neque mensa illi aut cibi capiendo tempus, cura vacuum, relinquitur. Quo quid miserius esse potest, quam parare id, quod victum suppeditet, et ob ip-sum fieri, ut et ipsae epulæ sint amarae? Sequitur:

17.—Hoc itaque visum est mihi bonum, ut comedat quis, et bibat, et fructu laetitia de labore suo, quo laboravit ipse sub sole, numero dierum vitae sua, quos dedit ei Deus: et haec est pars illius.

Hoc nonnulli interpretantur a Salomone dictum, quasi ex alliorum persona, et non ex sua sententia. Nam, quoni-am posuerat, quam misera esset avarorum vita, dicens: **CUNCTIS DIEBUS VITAE SUAE COMEDIT IN TENEBRIS, ET IN CURIS MULTIS**, nunc dicat hinc fieri, ut nonnulli, eorum vitae miseria et parceitate et sordibus perspectis, aliud extremum sequuti, judicent nihil melius esse, quam frui praesentibus et voluptati atque crapulae indulgere. Ita-que, quod dicit: **HOC, ITAQUE, VISUM EST MIHI BONUM, UT COMEDAT QUIS, ET BIBAT**, est, quasi diceret: Hinc fit, ut nonnulli, horum avarorum miserum vitæ genus detestati, idque abhorrentes, judicent, in usu cibi atque potus et in voluptate totum bonum esse constituendum; itaque, sentiant, ac dicant: Hoc nobis videtur esse bonum, hancque partem nostram esse, jucunde atque laete vivere. Haec nonnulli. Sed verosimilius videtur, haec a Salomone ex sua ipsius persona atque sententia fuisse dicta; quod, item, Hieronymo et Olympiodoro visum fuit. Quamquam, neque sic una erit expositionis ratio; sed varia et multi-plex. Primo, potest ita exponi, quasi Salomon his verbis

dicat, quid sibi aliquando visum fuerit et qua ratione visum, id est, extenuet culpam suam, quod his rebus, cibo et petui et voluptati, aliquando nimium indulxerit, docens se ex eo in eam scalentiam et errorem inductum, quod videbit avarorum vivendi rationem esse miserrimam et maxime detestandam. Quasi ita dicat: Hinc factum fuit, ut mihi aliquando visum fuerit optimum faci esse ventri atque voluptati servire, meque ipsum hujus vitae bonis oblectare. Vel, certe, secundo potest exponi, probari a Salomonе hoc vitae genus, non absolute, sed per comparationem ad aliud, quomodo videtur significare D. Hieronymus. Nam, licet utrumque vitiostum sit et detestandum, avaritiae servire et luxu indulgere; tamen, minus a ratione disceditur in hoc, quam in illo. Vel, certe, hic Salomon, non collatione facta, sed absolute loquitur, et probat istarum rerum usum moderatum et sicut a ratione praescribitur. Idque facit dupli causa. Prima: quia expoito avaritiae vitio, id est, iis malis, quibus efficitur, ut avarorum ratio fugienda sit, ratio ipsa doctrinae poscebat, ut quid sequendum, quae ratio vitae servanda in ejusmodi rebus esset, traderet atque doceret; id est, doceret, quis esset usus divitiarum, si non es, quem avari ex illis capiunt. Itaque dicit: *HOC MIHI BONUM VISM EST, UT COMEDAT QVIS, ET BIBAT, ET FRUATUR LAETITIA DE LABORE SUO;* quasi dicat: Cum constet, ex divitiis tot mala provenire, eas si amemus quemadmodum avari amant, quot superius exposita sunt; mihi videtur tum bonas et esse et haberit debere, quando eas homo habet, non quando ab ipsis habetur, id est, quando eas in suos et aliorum usus, prout ratio poscit, consumit. *ET HAEC,* inquit, *EST PARS ILLIUS,* id est, hoc est officium ejus, qui divitias possidet, et hic est rectus et probatus usus earum. Altera causa, quare hujus rei mentionem fecit Salomon, ea est, ut recte Olympiodorus adnotavit, ut divites, quos ab avaritia deterruerat, proponendis iis malis, quae ex studio nimio divitiarum se-

quuntur, magis adhuc ab eodem removeret vitio, expensis iis bonis, quae capi possunt ex divitiarum moderato usu. Nam asservatae et plus nimio amatae, divitiae curas afferunt et anxietates, et, ut dixit, faciunt, ut comedat in tenebris, id est, vitam acerbam efficiunt; at moderate expensis, efficiunt, ut bene et jucunde vivi possit, jucunditas certe et laetitiae sunt effectrices. Et quidem, ea est commodissima ratio dehortandi ab aliquo vitio, cum ostenditur, cum quis abstinet, non solum vitare dolorem, sed etiam comparare voluptatem. Sumus, enim, omnes laetitiae et voluptatis avidi. Itaque, in camdem sententiam sequitur:

18.—Et omni homini, cui Deus dedit divitias atque substantiam, et potestatem ei tribuit, ut comedat ex eis, et fruatur parte sua, et laetetur de labore suo: hoc est donum Dei.

Id est, divitiae sunt donum Dei, cum simul adest animus uti sciens. Nam si is desit, animo parco et tenaci divitiae tristitiae atque supplicio sunt; non bonaе divitiae, non donum Dei sunt, sed pro supplicio habendae: id est, non a Deo nobis benevolo et propicio collatae; sed ab irato, ad nos torquendum, immiscae. Et addit causam, quare id sit donum Dei, dicens:

19.—Non enim jam recordabatur dierum vitae sue, eo quod Deus occupet^a deliciis cor ejus.

Id est, vitam sine molestia et jucunde traducit, labores et molestias hujus vitae levius fert, aut omnino non sentit. Nam dies vitae pro, laboribus et molestis plena, horum in vita ratione ponuntur. Nam vitae tempus, quod homini datum est, ejusque traducendi ratio varie in sacris Litteris vituperatur. Nunc, enim, laboriosi dicuntur (*Job, v:*) *Homo natus ad laborem, sicut avis ad volatum;*

nunc breve et exiguum, ut (Ps. CXLIII): *Homo vanitati similis factus est: dies ejus sicut umbra praetereunt;* nunc, plenum misericordia, ut (Job, XIV): *Homo natus de muliere, brevi viens tempore, repletur multis misericordiis.* Qui quasi flos egreditur, et conteritur, et fugit velut umbra. Horum, igitur, diuinorum vitao ea, quae illis agnata et conjuncta sunt, mala lenit Deus in his, quibus id concessit, ut, sine cura et sollicitudine, in moderata copia et usu istorum bonorum laetatio animo vitam traducant. Et quamquam hoc ita sit, moderatum usum divitiarum probari a Salomonem hoc loco, tamen intelligi debet per Salomonem Spiritum Sanctum, his rerum sensibilium vocibus et imaginibus, erigere nos et inducere ad quaerendum altius aliud et praestantius laetitiae et deliciarum genus, quod in vera cordis laetitia consistit ea, quae ex Dei cultu et Christi fide et charitate percipitur. De qua laetitia Paulus (*ad Philippiens*, IV): *Gaudete in Domino semper, iterum dico: Gaudete, et (in Cor., VI): Quasi tristes, semper autem gaudentes;* quae et ponitur inter fructus spiritus (*ad Galatas*, V): *Pax et gaudium.* Nam, sicut Sacrae Litterae pacem animi interiorem, quae in justificatione et affectuum extinctione consistit, exprimere solent per voces et imagines, quae externam hanc pacem significant, ut in illo (*Esaiæ*, XI): *Habitabit lupus cum agno, et non nocebunt in monte sancto meo,* et alibi: *Confabulant gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces;* et sicut vitae venturae felicitatem atque opes imagine civitatis aureac atque gemmeac significant, ut Joannes fecit (*Apoc.*, c. XXI); sic, cibi et potius nominibus, imagineque ejus laetitiae, quae ex cibo et potu percipitur, hoc loco inuit veram illam cordis laetitiam, quam ex pietatis cultu, qui est verus animorum cibus, percipiunt justi viri. Quae, certe, verum hominis bonum est, veraque illius pars.

CAPUT VI

I.—Est et aliud malum, quod vidi sub sole, et quidem frequens apud homines.—2.—Vir, cui dedit Deus divitias, et substantiam, et honorem, et nihil deest animae sue ex omnibus, quae desiderat; nec tribuit ei Deus potestatem, ut comedat ex eis, sed homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas et magna miseria est.

Adhuc Salomon insistit in demonstranda vanitate divitiarum, idque non sine causa. Sed quia sciebat homines, maxima ex parte, earum studio capi, et eas pro magno et vero bono habere; ideo, quo nos ab earum studio dimovet, ei pluribus verbis insistit, nihilque praetermitit eorum, quae contra opes et earum studium dici possunt. Et quoniam quispiam posset dicere eorum quidem, qui in parandis aut conservandis opibus labores et molestias subeunt, non esse eligendam vitam; at eorum, qui opibus circumfluent, et omnia illis pro voto succedunt, esse expetendam et praedicandam; ideo, ut doceret, ne in hoc quidem vitae genere esse aliquid solidum, et firmum, et magnopere expetendum bonum, dicit saepè etiam hujusmodi beatis et copiosis accidere, ut postquam divitias congesserunt maximas, omniaque illis pro voto successere, varisi rationibus impediti atque prohibiti, fructum ex eis capere nullum possint. Itaque, divitiam describit, omni ex parte florentem atque felicem, et cui plane nihil desit, dicens: *Vir, cui dedit deus divitias, et substantiam, et honorem, nam sunt nonnullae divitiae sordidae, et nihil deest animae sue ex omnibus, quae desiderat.* At tali homini, tam copioso, tam locupleti, tam splendido, tam felici atque